

ЮЛІАН ПАНЬКЕВИЧ І ТЕРНОПІЛЬЩИНА

У статті з'ясовано основні етапи життєдіяльності талановитого українського художника Юліана Панькевича, робота якого експонується у Тернопільському художньому музеї

Ключові слова: Юліан Панькевич, Тернопільський художній музей Устя-Зелене, Бережанська гімназія, Богдан Ленкий.

У збірці Тернопільського обласного художнього музею (ТОХМ), фонд якого станом на 1 січня 2013 р. склав 8 826 експонатів, привертає увагу дослідників робота Юліана Панькевича, талановитого художника Західної України кінця XIX – початку XX ст. Його творчість і особисте життя склалися невідрадні. Про нього залишилося мало відомостей, зокрема видана невелика за обсягом монографія Ярослава Нановського [5]. В Тернопільському енциклопедичному словнику поміщена біографічна довідка про митця авторів Г. Кушнерика та О. Черемшинського. Замість фото Ю. Панькевича – оглядаємо антихудожній рисунок невідомого автора [6.25].

Цього року виповнюється 150 років від дня народження Ю. Панькевича. 4 липня 2013 р. з ініціативи колективу ТОХМ була проведена науково-практична конференція з участю науковців і реставраторів Тернополя, Тернопільщини та Івано-Франківська. Відомо, що у Львові зберігається близько 20 творів художника, в Івано-Франківську – 25 творів, у Тернополі – 1. На виставці в Художньому музеї було представлено чотири оригінальні твори (всі – олія, полотно), багато живописних і графічних репродукцій.

Ікона «Вознесіння» (1897 р.) – власність нашого музею, реставрована Юлією Скаковською, перебуває в постійній експозиції. Пейзаж «В околицях хутора Лісове» (1924 р.), портрети Богдана Хмельницького і Параски Гривнак (1930-і рр.), привезені з Музею мистецтв Прикарпаття (Івано-Франківськ). Їх реставрував Ярослав Крок. У збірці Художнього музею знаходяться ще два образи Христа і Богородиці у вишиванках, можливо пензля Ю. Панькевича, проте їх атрибуція не закінчена. Стінопис мистця у галицьких церквах переважно перемальовано.

Юліян Панькевич.

Фото поч. 1900-их рр.

Ю. Панькевич (псевдо Простен Добромисл) народився 4 липня 1863 р. в с. Устя-Зелене, тепер Монастириського р-ну на Тернопільщині. Село відоме від 1436 р. й розташоване на лівому березі р. Дністер. У 1548 р. (тоді ж як Тернопіль) отримало Магдебурзьке право на статус міста Ружане Устя. Від 1564 р. – центр староства Усте. З 1785 р. належало до Заліщицького, згодом Станиславівського циркулу Австро-Угорщини. До 1914 р. мало статус містечка. У 1939 – 1940 рр. – центр однойменного району.

Нині сільраді підпорядковані при- сілки Лука та Межигір'я. Колишні хутори Вареньків, Мельники, Свидівка та Хомниця були ліквідовані у по- воєнний час у зв'язку зі збройними виступами повстанців. Станом на 2007 р. тут проживало 528 осіб. Серед пам'яток історії та культури збе- реглися мурований костюл Св. Марії (1741 р.) і церква Пресвятої Диви Марії (1893 р.), а також старий єврейський цвинтар. З 1993 р. в серед- ній школі діє кімната-музей Ю. Панькевича.

Однак, повернімося до Ю. Панькевича. Його батько – Іван (за ін- шими даними – Яків, Яким) Панькевич, був відомим церковним маля- рем. Про матір відомостей немає. Дитинство майбутнього митця від п'ятирічного віку пройшло у с. Васютинці на Рогатинщині, згодом у самому Рогатині, де батько у 1868–1870 рр. розмальовував церкви. Тут закінчив початкову школу. Нині в Рогатині діє садиба-музей М. Угриня- Безгрішнього, в якому експонується 21 робота Ю. Панькевича.

В 1875–1884 рр. майбутній художник навчався у Бережанській гімназії, яка відіграла помітну роль у духовному розвитку Східної Га- личчини, українському відродженню краю. Учнями Бережанської гімна- зії в різні роки були відомі літератори – Маркіян Шашкевич, брати Ого- новські, Лев Лотоцький, брати Лепкі, Михайло Яцьків, Франц Коков- ський, Михайло Рудницький, і художники – Яків Струхманчук, Михай- ло Мороз, Володимир Савчак.

Вознесіння. 1897 р. Олія, полотно.

*Діаметр 50 см. Тернопільський
обласний художній музей*

Ю. Панькевич був здібним учнем й під час навчання значно поглибив професійні навички з рисунку і живопису. Відомо, що у 1883 р. він давав уроки малювання Богдану Лепкому, який щойно почав навчатися в гімназії: «Приходив до мене на лекцію двічі в тиждень, себто в середу й суботу пополудні, бо тоді в гімназії не було пополудневої науки» [4, с. 455]. Під його керівництвом Б. Лепкий намалював портрети діда о. М. Глібовецького, батька, матері, українських поетів і гімназійних вчителів. За словами Б. Лепкого, «то була неординарна особистість». Про Ю. Панькевича письменник залишив теплі спогади у творі «Казка мого життя»: «Невеличкого росту, сухорлявий, все дуже гладко виголений і старанно вдягнений. Сорочка, як сніг, біла. Мав годинник і носив золотий перстень. Це мені дуже імпонувало. Та ще мав він доволі довгі, вузькі пальці з гострокінчастими нігтями. Пальці були все чисті, а нігті аж світилися» [4, с. 455]. Під впливом Ю. Панькевича після закінчення гімназії Б. Лепкий вступив до Віденської Академії Мистецтв.

У Бережанах виявилися перші ознаки нервової недуги, яка супроводжувала Ю. Панькевича протягом усього життя. Відтак коротко, лише один навчальний семестр, навчався у Краківській Школі Красних Мистецтв (1884–1885 рр.).

Під час вакацій у 1885 р. Товариство львівських студентів «Академічне Братство» (голова М. Шухевич, заступник Є. Чупачинський) організувало канікулярну мандрівку (пішки, підводами і потягом) по Східній Галичині. Серед учасників мандрівки були Іван Франко (закінчив подорож у Хоросткові), художники Корнило Устиянович, Микола Івасюк та Юліян Панькевич, співак Євген Гушалеви́ч. Вони відвідали Тернопіль (2 серпня), Прошову та Микулинці (3 серпня), Конопківку, Теревовлю, Говилів, Хоростків (6 серпня), Гусятин (7 серпня), Чортків

і Угринь (8 – 9 серпня), Нижнів (10 серпня). У Нижнєві на залізнично-му двірці їх зустрічали д-ри Кость Левицький, брати Леонід і Роман За-клинські, професор Петро Огоновський, відомі громадсько-політичні та державні діячі Галичини. Потім потягом, через Ягільницю, Улашків-ці, Більче-Золоте, Бедриківці, вони подорожували до Заліщик (14 серп-ня), через Дністер – у Кіцмань і Чернівці (15 серпня).

Студентська подорож закарбувалася в малюнках Ю. Панькевича, на яких зображено руїни давнього монастиря оо. Василян у с. Семенів біля Терєбовлі, Терєбовельський замок, портрети юнака в капелюсі та дівчини з Угрина (плутають із с. Угринів Бережан. р-ну!). Студентське товариство мало намір видати альбом подорожі з мапою і малюнками митців, проте з певних причин не зреалізувало своїх планів. Малюнки Ю. Панькевича зберігаються у Національному музеї у Львові. Про по-дорож студентів довідуємося з докладного донесення Дирекції поліції у Львові Намісництву Галичини, яке поміщене Р. Горакком під назвою «Третя мандрівка руської молодезі» [1, с. 189 – 231].

Після мандрівки Ю. Панькевич повернувся в с. Єзупіль, до маєт-ку графа Войцеха Дзедушицького – свого мецената. Потім продовжував студії у Віденській Академії Мистецтв (1885–1887 рр., два семестри).

Перебуваючи у м. Надвірна на Прикарпатті, художник виконав кілька ікон для церкви в с. Денисів (тепер Козівського р-ну). Їх доля – невідома. Тоді ж, майже одночасно, померли його батько і мати. У день уродин сина відбулися похорони батьків.

Відомо дослідникам про інші образи для іконостасів церков на Тернопільщині роботи Ю. Панькевича. У 1896–1897 рр. він напи-сав ікону «Пресвята Трійця» для мурованої церкви Перенесення Мо-щей Святого Миколая (1895 р.) в с. Іванє над Дністром (тепер – Іване-Золоте Заліщицького району). Музейна ікона «Вознесіння», очевидно, походить із Празничного ряду цієї церкви. За неперевіреними даними, він також намалював образи для сільських церков – Різдва Пресятої Бо-городиці (1867 р.) у Заставцях, Святого Дмитрія (1901 р.) у Швейкові (тепер Монастириського р-ну).

У 1892 р. Ю. Панькевич переїхав до Львова, де став співзаснов-ником і секретарем «Товариства для розвою Руської штуки» (1898 р.), пропагував національне мистецтво. На першій виставці Товариства він

подав акварелі Христа і Богородиці у вишиваних сорочках на тлі галицьких краєвидів. Церковна газета образилася, що автор намалював образи «в костюмах Грицька і Параски».

Окремо потрібно згадати про роль Ю. Панькевича в становленні Михайла Бойчука як митця. Учитель у Романівці (чи священник у Могильниці?), помітивши здібності М. Бойчука, дав оголошення у львівській газеті. На нього відгукнувся Ю. Панькевич, а відтак допоміг переїхати до Львова, зацікавив долею хлопця з Тернопільщини керівництво Наукового товариства ім. Шевченка (НТШ) і самого митрополита А. Шептицького, познайомив з основами церковного малярства – іконописом і книжковою мініатюрою. Отже, майбутній неовізантизм і бойчукізм починалися від Ю. Панькевича [2].

Увесь цей час Ю. Панькевич хворів. Тяжкі психічні розлади продовжувалися й він лікувався на вул. Кульпарківській у Львові. Родина на той час мешкала в будинку НТШ по вул. Чарнецького, 25. Його дружина Климентина була вчителькою. Про дітей відомостей немає. Відомо, що після війни Ю. Панькевич порвав із сім'єю.

Трагедією для 70-річного Ю. Панькевича були його політичні прорадянські погляди. Критично оцінюючи польську владу, він щиро вірив, що в радянській Україні люди живуть заможнo і щасливо. Романтичний, довірливий від природи, він не міг собі уявити, наскільки від часу його перебування у Києві (1903 р.) змінилася політична система, матеріальні та духовні цінності.

Восени 1932 р. він виїхав до Харкова – тодішньої столиці УРСР. Жителі с. Чесники біля Рогатина, де художник з кінця 1920-х рр. жив й створив багато різножанрових творів, влаштували йому урочисті проводи, відвезли його підводою до потяга в Рогатині [3, с. 118 – 119].

У Харкові Ю. Панькевич працював старшим науковим співробітником Історичного музею імені Г. Сковороди. Про останні роки його життя згадував художник Сергій Бесєдін (1901–1996 рр.), який був деякий час завідувачем відділу музею. Дата смерті Ю. Панькевича та її обставини залишаються нез'ясованими для сучасників. Дослідники називають різні роки – 1933 р., 1934 р., або 1935 р., вказуючи що «загинув за нез'ясованих обставин», «покінчив життя самогубством», «викинувся з горішнього поверху будинку» чи загинув у застінках НКВД?

Список використаних джерел

1. Горак Роман. Подільськими дорогами Івана Франка /Роман Горак. –Тернопіль: Джура, 2012. – 232 с.
2. Дуда Ігор. Повернення Майстра /Ігор Дуда //Тернопіль вечірній. – 31 жовтня 1992. – №84. – С.6.
3. Коритко Р. Чесники – давнє село Опільського краю: Іст.-краєзнав. нарис / Р. Ф. Коритко, Д. Белей. – Львів: Тріада плюс, 2005. – 385 с.
4. Лепкий Богдан. Казка мого життя /Богдан Лепкий. – Івано-Франківськ, 1998. – 256 с.
5. Нановський Я. Н. Юліан Панькевич. Нарис про життя і творчість /Я. Н. Нановський. – Київ: Мистецтво, 1986. – 80 с.
6. Тернопільський Енциклопедичний Словник. – Тернопіль: ВАТ ТВПК «Збруч», 2008. – Т. 3. П. – Я. – 708 с.

Igor Duda

JULIAN PANKEVYCH AND TERNOPIL

The article found life milestones talented Ukrainian artist Julian Pankevych, whose work is exhibited in Ternopil Art Museum

Key words: Julian Pankevych, Ternopil Art Museum mouths green, Berezhanska gymnasium, Bohdan Lepkyu.